

Latgales ielas vēsture

Latgales iela Rēzeknē ir viena no pilsētas senākajām ielām. Tā glabā nenovērtējamu kultūrvēsturisko mantojumu, kas slēpjas ielas vidē, arhitektūrā un mākslas objektos. Līdztekus un saistībā ar pārmaiņām, notikumiem, kas risinājušies Rēzeknē desmitu un simtu gadu laikā, mainījās gan iela, gan arhitektūra, gan arī tās nosaukums. Par spilgtākajiem ietekmējošajiem faktoriem var uzskatīt valsts valdošās varas maiņas, reformas, revolūcijas, kā arī Pirmā un Otrā Pasaules kara laika norises un rezultātus.

Ielas pirmsākumi meklējami 18. gadsimtā, kad Rēzekne sāk attīstīties kā pilnvērtīga pilsēta. 1773. gadā Rēzekne ieguva pilsētas tiesības, savukārt 1778. gadā tika apstiprināts pilsētas teritorijas jaunais plānojums. Tobrīd un vēl daudzus gadus nākotnē pilsētas galvenās ielas funkciju pildīja tagadējā Latgales iela.¹ Tā bija svarīga gan transporta kustības, gan tirdzniecības attīstības, gan arī sakaru sistēmas sekmēšanai Rēzeknē (tolaik – Režica).² Šajā laikā ielā nebija daudz celtnu vai citu pilsētvidi veidojošu objektu. Tā sastāvēja vien no vienu stāvu augstām guļbūves mājām. Tikai 1792. gadā tika uzbūvēta pirmā ķieģeļu celtnē – tagadējā Katoļu vidusskolas ēka.³ Sākot ar 18. gadsimtu pilsētas laukumos aizsākās akmens un koka celtnu būvniecība, kuras izcēlās ar unikālu fasādi. Akmens ēkām bija raksturīgi kalti dzelzs balkoni, vārti un vējradītāji.⁴ Balsoties uz Vitebskas guberņas vēsturi, zināms, ka Režica ieņēma godpilno ceturto vietu akmens māju skaita ziņā.

19.-20. gadsimta mijā tapa arī raksturīgas būves no sarkanajiem ķieģeļiem. Latgales jeb tolaik dēvētā Lielā iela bija pirmā iela pilsētā, kurā parādījās sarkano ķieģeļu mājas.⁴ 19. gadsimta beigās no jauna tika uzcelta mūra katoļu baznīca - Rēzeknes Vissvētākās Jēzus Sirds Romas katoļu katedrāle.⁵ Tā, tāpat kā neliela daļa no tā laika arhitektūras, ir saglabājusies līdz mūsdienām, un tāpēc ir ļoti vērtīga. Ielā 19. gadsimta 90. gadu sākumā Rēzeknē sāka darboties pirmais fotoateljē un fotogrāfs Abrams Leibovičs.⁸ Ielas nosaukumi šajā laika posmā variēja no Lielās ielās līdz Lielajai Ludzas ielai jeb krievu valodā dēvētajai *Большая Люцинская* (sakarā ar ceļu Režica - Lučina (mūsdienās Rēzekne-Ludza)), bet vēlāk, 1907. gadā - par Stolipina prospektu.³ Respektīvi, nosaukums Stolipina prospekts tika dots pēc 1905. gada revolūcijas Krievijas impērijā par godu Krievijas impērijas iekšlietu ministram un revolucionārās kustības pretiniekam Pjotram Stolipinam.

¹ Rūsiņa, L., Rēzekne. Latgales garīgā centra aprīse, 8. lpp.

² <https://rezekne.lv/ko-redzet/latgales-ielas-prospekts/>

³ Знамя труда (18 декабря 1973)

⁴ Панорама Резекне - ISSN 1407-9593. - № 20 (18 мая 2018), 24. lpp.

⁵ Zilgalvis, Jānis. Neogotika Latvijas arhitektūrā. Rīga: Zinātne, 2005, 252. lpp.

Līdz pat 20. gadsimta sākumam pilsēta un, līdztekus, tagadējā Latgales iela turpināja augt un izkopties. Iela tekošo Stolipina prospekta nosaukumu saglabāja līdz 1917. gadam - liktenīgās Februāra revolūcijas laikam, kas aizsāka 1917. gada Krievijas revolūciju un rezultātā – Krievijas impērijas sabrukumu. Šajā periodā vietējie iedzīvotāji noplēsa ielas nosaukuma plāksnes, tādējādi izrādot savu attieksmi un nīstošo nostāju pret valdošo varu. Ielu šajā pārmaiņu starpbrīdī dēvēja vienkārši par “galveno”.³

1918. gadā vācu okupanti ieņēma Latvijas teritoriju. Karš, tāpat kā visu Latviju, ietekmēja Rēzekni, izraisot deindustrializācijas un deurbanizācijas procesus, politiskas un administratīvās pārmaiņas.⁶ Respektīvi, arī iela cieta kara postus, un tika dēvēta par Hauptstrāsi (*no vācu val. Hauptstraße – galvenā iela*).^{3 7} 1919. gadā Sarkanā Armija sāka Latgales teritorijas atbrīvošanu, tautā vēlēja Padomju varas orgānus, savukārt, iela pārtapa par Latgales prospektu.¹⁸ 1919. gadā šīs ielas sarkano ķieģeļu ēkā, kuru dēvē par Ērgļa aptieku, atradās Latvijas Komunistiskās partijas Rēzeknes apriņķa komiteja, bet vēlāk - Latvijas padomju valdības mītne, kuru vadīja Pēteris Stučka.⁸

Laikā pēc Latvijas valsts nodibināšanās, Rēzekne attīstījās saimniecības un kultūras jomas.⁹ 1920. gadā ielā parādījās Armijas Ekonomiskais veikals (mūsdienās dēvētais Universālveikals), kas bija paredzēts karavīru nodrošināšanai ar patēriņa precēm.¹⁰ 20.-30. gados, par centrālo laukumu attīstījās ielas posms no Rēzeknes Vissvētākās Jēzus Sirds Romas katoļu baznīcas līdz Janopoles ielai (tagadējā Bukmuižas iela). Tuvāk Janopoles ielai tika uzceltas divstāvu sarkano ķieģeļu dzīvojamās mājas ar skaistām fasādēm. Pirmajos stāvos atradās pilsētā pazīstamu saimnieku veikali. 30. gadu sākumā mūsdienu Katoļu skolas laukuma teritorijā atradās divstāvu policijas ēka. Ielas vidē viss liecināja par tirgus klātieni, kam bija nozīmīga loma pilsētas infrastruktūras attīstībā. Gar ietvēm, uz bruģa atradās vairāki zirgu pajūgi. Visu preču aizgādāšanu veica vietējie piegādātāji. Gar brauktuvi rindojās telegrāfa un telefona sakaru līniju stabi ar balstiem.⁴

20. gadsimta 20.-30. gados Latgales ielas rajons bija blīvi apbūvēts un tajā darbojās dažādi ebreju uzņēmumi, finanšu iestādes un tirdzniecības vietas. Tagadējā Latgales ielā 33 atradās pārtikas preču uzņēmums “Etkins un Lurjē”, savukārt, mūsdienu Latgales ielā 71 bija tirgotava, kas piederēja Īzakam Falkenšteinam - vienam no turīgākajiem tālaika Rēzeknes

⁶ <https://enciklopedija.lv/skirklis/20833-Pirmais-pasaules-kars-Latvijā>

⁷ Pastare E., Uškāns A., Nezināmā Rēzekne. Ceļvedis ziņkārīgajiem. Rēzekne: Nezināmā Rēzekne, 2020, [82].- [83.] lpp.

⁸ Līpenīte A., Strods K., 100 fakti par Rēzekni. Rēzekne: Latgales Kultūrvēstures muzejs, 2020

⁹ Rēzekne septiņos stāstos. Rīga: Nacionālais apgāds, 2002, 9. lpp.

¹⁰ Pastare E., Uškāns A., Nezināmā Rēzekne. Ceļvedis ziņkārīgajiem. Rēzekne: Nezināmā Rēzekne, 2020, 71.- 72. lpp.

uzņēmējiem. Tagadējās Latgales ielas un Brīvības ielas vēsturiskie rajoni koncentrēja ebreju uzņēmumus¹¹, un tiek uzskatīti par spilgtākajiem Rēzeknes ebreju vēstures un sociālās atmiņas manifestāciju glabātājiem.

1934. gadā Latvijas vēsturē notika, t.s., Ulmaņa apvērsums, kad valstī notika varas sagrābšana un iestājās autoritārais Ulmaņa režīms.¹² Šī laika pavērsienu ietekmē Rēzeknes pilsētas valdē tika pieņemts lēmumu pārdēvēt vairākas ielas, tādējādi arī Latgales prospekts pārtapa par 15. maija ielu, respektīvi, izceļot 15. maija valsts apvērsumu. 1936. gadā tika pārbūvēta ielas senākā celtne – mūsdienu Katoļu vidusskolas ēka.⁸ Zināms, ka ap šo laiku ielā darbojās ebreju pārstāvja Leizera Levina gaļas tirgotava, kas atradās 15. maija ielā 73, taču nav noskaidrots vai ēka ir saglabājusies līdz mūsdienām.

1940. gadā 17. jūnijā, saskaņā ar Padomju Savienības un Latvijas Republikas noslēgto līgumu, Rēzeknē, tapāt kā visā valstī, ieradās Sarkanā Armija. Tā mērķis bija rietumu robežas aizsardzība.¹³ Ļaudis sarkanarmiešus sagaidīja ar ziediem un lielu prieku.¹⁴ Nākotnē par godu šim notikumam iela ieguva nosaukumu 17. jūnija iela. Mūsdienās Latgales ielā 1 vēljoprojām atrodas piemineklis “Rēzeknes atbrīvotājiem” jeb “Aļoša”, kas tika uzcelts par godu Sarkanās Armijas karavīriem, kuri 1944. gada jūlijā no Rēzeknes padzina nacistiskās Vācijas armiju.

1941. – 1945. gadu laikā valsts un pilsēta cieta kara postus. Liela daļa ēku tika iznīcinātas. Rēzekne ir viena no Otrajā pasaules karā visvairāk izpostītajām Latvijas pilsētām, kas lielākos zaudējumus cieta 1944. gada 6. aprīli – padomju aviācijas bombardēšanas laikā.¹⁵ 1942. gadā piedzīvots viens no tumšākajām Latgales un Latvijas vēstures notikumiem - Audriņu ciema traģēdija. Ciems tika nodedzināts, bet ciema iedzīvotāji – nošauti. Daļa no apšaudē iznīcinātajiem 4. janvārī tika nogalināti tieši Rēzeknes tirgus laukumā (mūsdienās Centrāltirgus).¹⁶ Mūsdienās tuvumā uz sienas atrodas piemiņas plāksne ar bojā gājušo Audriņu ciema iedzīvotāju vārdiem. Savukārt, katru gadu 4. janvārī tiek rīkoti Audriņu traģēdijai veltīti atceres pasākumi.

Pēc Otrā pasaules kara beigām, nostiprinoties Padomju varai, sekoja Staļina rīkojums par pēckara atjaunošanas darbu uzsākšanu Latvijas teritorijā, kuru galvenais mērķis bija tautsaimniecības atjaunošana un uzlabošana.¹⁷ Pilsētas piedzīvoja aktīvu industrializāciju,

¹¹ Ebreju Rēzekne. Rīga: Creative Museum, 2017, 74-77. lpp.

¹² <https://enciklopedija.lv/skirklis/62580-Karļa-Ulmaņa-autoritārais-režīms-Latvijā-1934-1940-gadā>

¹³ <https://enciklopedija.lv/skirklis/22214-padomju-okupācija-Latvijā,-1940-1941-gads>

¹⁴ Никонов В., Резекне перед третьим пришествием. Nacionālo un reliģisko kultūru pētniecības centrs, 2018, 311. lpp.

¹⁵ “Diena”- ISSN 1407-1290. - (2001, 24. sept.), 5. lpp.

¹⁶ Sausnītis K., Silabriedis J., Stulpāns J., Vējāns A., Neaizmirsti Audriņus. Rīga: “Liesma”, 1966, 159.-160.

lpp.

¹⁷ Панорама Резекне. - ISSN 1407-9593. - № 24 (12 июня 2020), 24. lpp.

kuras rezultāta tika uzcelti daudzi rūpniecības uzņēmumi. Vadošās nozares bijušas mašīnbūve, metālapstrāde un pārtikas rūpniecība.¹⁸ Latgales ielā (tolaik - 17. jūnija iela) 1954. gadā tika uzcelta Rēzekne autoosta un atjaunota "Universālveikala" ēka, bet 1961. gadā uzbūvēts kinoteātris "Rēzekne", kurš vēlāk - 90. gados, pārtapa par teātra studiju "Joriks". 20. gadsimta 60-tajos gados ielā darbojās Sadzīves pakalpojumu kombināts un Daugavpils kombināta "Latgales konservi" filiāle.¹⁹ Iela kļuva par galveno svētku norises vietu, kur notika 17. jūnija ielas svētki, kas paredzēja 1940. gada pilsētas atbrīvošanas un Padomju varas atjaunošanas Latvijā godināšanu.²⁰ Iela nosaukumu saglabāja līdz Latvijas neatkarības atjaunošanas laikam, kad to pārdēvēja par Latgales ielu.

¹⁸ Знамя Труда. (1974, 12. septembris)

¹⁹ Рудко, Н., Резекне. Рига: Лиесма, 1974, 26. лрр.

²⁰ Знамя труда. (20 июля 1970)